

Dialect leeft!

In 1913 namen de latere Nijmeegse professoren Jos. Schrijnen en Jac. van Ginneken, geholpen door onderwijsinspecteur J.J. Verbeeten, een grote dialectenquête af in Limburg en oostelijk Noord-Brabant. Het onderzoek resulteerde in een verzameling dialectwoorden die de belangrijkste documentatie van Brabantse dialecten van voor de Tweede Wereldoorlog vormt. De enquête werd ingevuld voor veel verschillende plaatsen ten oosten van de rivier de Donge, waaronder Engelen en Rosmalen, maar helaas zijn de invullingen voor o.m. 's-Hertogenbosch en Sint-Michielsgestel in de vorige eeuw verloren gegaan.

In de begeleidende brief, de 'omzendbrief', bij het enquêteformulier (of liever cahier, want de vragenlijst bestaat uit 51 pagina's!) noemden Schrijnen, Van Ginneken en Verbeeten als reden voor het onderzoek 'den wissen ondergang der dialecten'. Bijna honderd jaar geleden vreesden wetenschappers dus al voor het voortbestaan van het dialect, ja, al zowat een eeuw worden de dialecten beschouwd als uitstervend randverschijnsel.

Toch horen we nu, zo'n honderd jaar en vier generaties verder, nog volop dialect om ons heen. En al klinkt dat niet altijd meer zoals het bijvoorbeeld in het *Bosch Woordenboek* werd opgetekend, het klinkt nog altijd mals en onvervalst. Sterft het dialect nu uit of niet? Het is klaarblijkelijk heel wat levenskrachtiger dan Schrijnen, Van Ginneken en Verbeeten destijds gedacht hebben.

Het verschil tussen plat en plat

Waar dialect lange tijd als ordinair tegenhanger van het Algemeen Beschaafd Nederlands werd

gezien, merken we de laatste jaren een omslag. Plat is niet langer meer synoniem met ordinair. Johan Biemans uit Bergeijk, winnaar van dialectprijs *De Vergulde Klomp 2008*, vindt het Algemeen Nederlands een lingua franca die je nodig hebt om met mensen van buiten de regio te spreken. Maar het dialect is meer voor eigen gebruik, zegt hij (in *Brabants. Kwartaaluitgave over Brabantse taal, literatuur, muziek, dialect- en naamkunde* 3-3). En dat maakt dat dialect natuurlijk niet minder beschaafd. Ook het taalgebruik in het Nederlands kan onbeschaafd, zelfs onbeschoft zijn. Dialect klinkt voor het oor van vreemden misschien wel eens plat maar is daarom nog niet platvloers. En zelfs als iets platvloers klinkt hoeft dat nog niet zo bedoeld te zijn. Dat hangt helemaal af van de situatie waarbij iets gezegd wordt, door wie en ook tegen wie. Het zijn de omstandigheden die bepalen hoe iets door de volksmond gezegd wordt. Maar zou je hetzelfde in het Nederlands proberen te zeggen, dan raakt zo iets kant nog wal, en dat maakt nou net dat merkwaardige verschil tussen plat en plat, aldus Biemans. De attitude tegenover dialect spreken is de laatste jaren veel toleranter geworden. Men staat meer open tegenover dialecten. Men spreekt dan ook wel van een 'dialectrenaissance', een hernieuwde belangstelling voor de volkstaal. De behoefte om het dialect in stand te houden wordt groter. Dat komt doordat de bewustwording van de alom aanwezige schaalvergroting steeds sterker wordt. Die globalisering doet mensen weer terug verlangen naar de eigen identiteit. Waar identiteitseigenschappen zoals beroep of religie steeds minder bepalend zijn, biedt herkomst nog houvast. Men streeft er naar die herkomst te kennen en

uit te dragen. Dialect wordt dan een middel, ook voor jongeren, waarmee de identiteit kan worden benadrukt. Het is een haast natuurlijke reactie tegen de globalisering, die is begonnen in de jaren zeventig en zich behalve in de dialectrenaissance ook uit in de toegenomen belangstelling voor heemkunde, stamboom en folklore. Het circuit van liederentafels en Brabantse avonden floreert dan ook als nooit tevoren. De groei van de publicatie van literatuur in en over dialect is een duidelijk teken van de toenemende aandacht voor het dialect, en dat geldt natuurlijk ook voor de muziek, van Gerard van Maasakkers tot wc Experience, van L. Vis en de Visafslag tot de Kleinkeinder. Er is dialectmuziek in allerlei genres.

Is het dan zo dat dialecten helemaal niet uitsterven? Er is immers sprake van toenemende belangstelling?

Jacques van Ginneken s.j. Een tekening van Bernard van Vlijmen uit 1922.

(Uit: 'Brabantse biografieën' dl. 1, 1992)

De Kleinkeinder, populaire muziek in dialect.

Houdoe!

Naar aanleiding van de verkiezing van het mooiste Brabantse woord in 2005 schreef het Brabants Dagblad 'het Brabants leeft!', getuige alle aandacht en belangstelling. Maar liefst 6000 mensen deden mee aan de verkiezing. Dus dialect is hot en hip. In feite deden er zelfs twee keer meer dan 6000 mensen mee, want men mocht in de eerste ronde zijn favoriete woord insturen en in een tweede ronde stemmen op het mooiste woord uit de tien meest ingezonden favorieten (de short list oftewel 't kort rijke).

Het grote aantal reacties laat echter alleen maar zien hoe groot de belangstelling voor het dialect de laatste jaren is, maar het laat niet zien dat het goed gaat met ons dialect, dus dat dat dialect inderdaad

leeft. Als we zien dat inzenders hun keuze vergezeld lieten gaan met opmerkingen als 'want ons mam van 83 zegt nog altijd...' of 'twintig jaar terug hoorde ik...', dan zegt het enthousiasme van de inzenders niets over de vitaliteit van die dialectwoorden in 2005. Zeggen kinderen op de basisschool nog *tesnuzzik*, *griesele* of *schottelslet*? Dat zijn woorden die in de top tien van Brabants mooiste woord staan. Alleen de nummer een van de top tien is met zekerheid een woord dat nog volop in gebruik is: *houdoe!*, Brabants mooiste woord.

Mag ik een heel overdreven vergelijking trekken? Als we met zijn allen heel veel belangstelling voor dinosauriërs hebben, kunnen we zeggen dat het heel goed gaat met de belangstelling voor dinosauriërs. Het gaat goed met de paleontologie. Maar daarmee komt de dinosauriër niet tot leven. Als het

goed gaat met de belangstelling voor dialect, zegt dat nog niks over de vitaliteit van het dialect. Belangstelling voor dialect is vaak gebaseerd op passieve kennis van het dialect en niet persé op actief gebruik.

Gruts

Dialect is voor veel jonge mensen niet langer meer de eerste taal (moedertaal). Dat is het Nederlands. Toch gebruikt een groot deel van hen vaak wel dialect naast het Nederlands, in specifieke situaties als groepstaal. Laurant Toorians noemde onlangs in *Brabant Cultureel* (57-9/10) het Tilburgs dan ook een levend stadsdialect, volop aanwezig op straat, tijdens weekmarkten en in de kroegen, zelfs onder jonge Tilburgers met roots in verre buitenland.

Het dialect verandert echter wel snel en verliest veel van zijn kenmerkende woordenschat die vervolgens steeds meer op die van het Nederlands gaat lijken. Een kijkje in de cahiers van Schrijnen, Van Ginneken en Verbeeten maakt dat snel duidelijk. Wie heeft het nog over *zwil* als hij eelt op zijn handen bedoelt?

Het proces van taalverlies moeten we niet proberen tegen te houden. Het dialect vindt zelf zijn weg wel. Maar we mogen het dialect wel de waarde toekennen die het verdient: het is een volwaardige taal, die eigen is aan onze stad en streek. Onze kinderen mag dan ook best geleerd worden dat dialect niet ordinair of minderwaardig is. Het is de taal van je buurt en van je stad. Daar mag je best trots op zijn. *Bent 'r mar gerust gruts op!*

* Jos Swanenberg is onlangs benoemd tot hoogleraar aan de Universiteit van Tilburg waar hij onderzoek zal verrichten naar het taalgebruik in Noord-Brabant.